

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України гостро стоїть потреба у вдосконаленні економіко-правового механізму для забезпечення сталого розвитку промислових підприємств, що була обґрунтована в економічно розвинутих країнах ще в кінці 80-х років минулого століття, оскільки світ зіткнувся з питанням, що потребує негайного вирішення: виснажливе використання природних благ, екстенсивний шлях розвитку підприємств. Україна зараз робить лише перші кроки для переходу до сталого розвитку. Дослідження та вдосконалення економіко-правових методів державного регулювання сталого розвитку промислових підприємств є передумовою створення сильної та успішної держави.

Поява концепції сталого розвитку підірвала фундаментальну основу традиційної економіки — необмежене економічне зростання. У одному з основних документів Конференції ООН по довкіллю і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) «Повістці дня на XXI століття», у главі 4 (частина 1), присвяченою змінам в характері виробництва і вжитку, просліджується думка, що треба йти далі за концепцію стійкого розвитку, коли говориться, що деякі економісти «ставлять під сумнів традиційні поняття економічного зростання», і пропонуються пошуки «схем вжитку і виробництва, які відповідають істотним потребам людства».

Традиційна економіка стверджує, що максимізація прибутку і задоволення споживачів в ринковій системі сумісно з максимізацією благополуччя людей і що недоліки ринку можна виправити державною політикою. Згідно концепції сталого розвитку короткострокова максимізація прибутку і задоволення індивідумів-споживачів зрештою призведе до виснаження природних і соціальних ресурсів, на яких ґрунтується добробут людей і виживання біологічних видів. Тому будуючи соціально-економічний розвиток в умовах глобалізації кожна країна стає перед вибором: продовжувати так само нищівно ставитися до навколишньої середовища, продовжуючи екстенсивний тип розвитку, не замислюючись про майбутні покоління, або чітко усвідомлюючи відповідальність перед людством, допомогти промисловим підприємствам перейти на шлях до сталого розвитку, під яким розуміємо економічну ефективність, екологічну безпеку та соціальну задоволеність.

Роль держави при переході до концепції сталого розвитку як на макрорівні, так і на мікрорівні важко переоцінити. На жаль в Україні відсутня державна концепція переходу держави до сталого розвитку, оскільки на законодавчому рівні не закріплений даний процес у повному обсязі, а є лише окремі задатки, тому це призводить до відсутності системного підходу механізму економіко-правових важелів. Але деякі кроки на законодавчому рівні щодо регулювання діяльності підприємств вже було зроблено: порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність, згідно ч. 1 ст. 68 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» [1], прийнято Закон України «Про екологічний аудит» [2] та інше.

На нашу думку, держава повинна не тільки застосовувати жорсткі методи до підприємств, але й допомагати їм. Тобто перед органами державного регулювання стоїть потреба розширити та вдосконалити спектр важелів та методів, що дадуть змогу для переходу промислових підприємств до сталого розвитку. Ці важелі та методи повинні проявлятися не тільки у підвищенні плати за

І МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

користування природними ресурсами, введенні штрафних санкцій чи інших видів покарань за перевищення допустимих норм викидів шкідливих та небезпечних речовин у навколишнє середовище, але й створити такі умови, які б змінили світогляд керівників промислових підприємств, простих споживачів та населення взагалі, і дозволили усвідомити, що без переходу до стійкого розвитку у людини не має майбутнього, що саме такий розвиток є невід'ємною часткою нашого життя.

Таким чином, інструментом у переході промислових підприємств до сталого розвитку є економіко-правовий механізм державного забезпечення, що представляє собою комплекс методів, способів та форм регулювання використання природних ресурсів промисловими підприємствами при веденні їх господарської діяльності, охорони навколишнього природного середовища від пагубного впливу суб'єктів господарської діяльності. Іншими словами, засоби впливу, що проявляються у фінансово-кредитній, екологічній та соціальній політиках держави, шляхом їх правового регулювання адміністративними методами, мотивуючими та стимулюючими – це і є економіко-правовий механізм державного забезпечення сталого розвитку підприємств.

Економіко-правовий механізм забезпечення сталого розвитку повинен включати в себе засоби економічного стимулювання переходу промислових підприємств до еко-виробництва та засоби економічного покарання за порушення чинного законодавства (см. рисунок). З метою застосування економічних засобів впливу на суб'єктів господарської діяльності у нормативно-правових актах визначаються: ліміти використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів; нормативи збору і розміри зборів за використання природних ресурсів, викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, обсяги їхнього утворення і розміщення.

Правовий механізм забезпечення сталого розвитку підприємств України включає в себе регулювання господарської діяльності юридичних та фізичних осіб на законодавчому рівні. Правовий механізм представлений нормативно-правовою базою: по-перше, це Конституція України, по-друге, це кодекси України (Земельний кодекс України; Водний кодекс України; Кодекс України про надра; Податковий кодекс України; Господарський кодекс України); по-третє, це закони України (ЗУ “Про охорону навколишнього природного середовища”; ЗУ “Про охорону атмосферного повітря”; ЗУ «Про екологічний аудит», ЗУ “Про відходи” ; ЗУ “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”); та інші нормативно-правові акти (постанова Верховної Ради України “Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки” та інш.) [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,12].

У законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” зазначено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Згідно п. «а» ст. 3 вказаного закону одним із основних принципів охорони навколишнього природного середовища є пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності. Кожний громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище, відповідно до п. «а» ч. 1 ст. 9 вказаного закону.

I МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

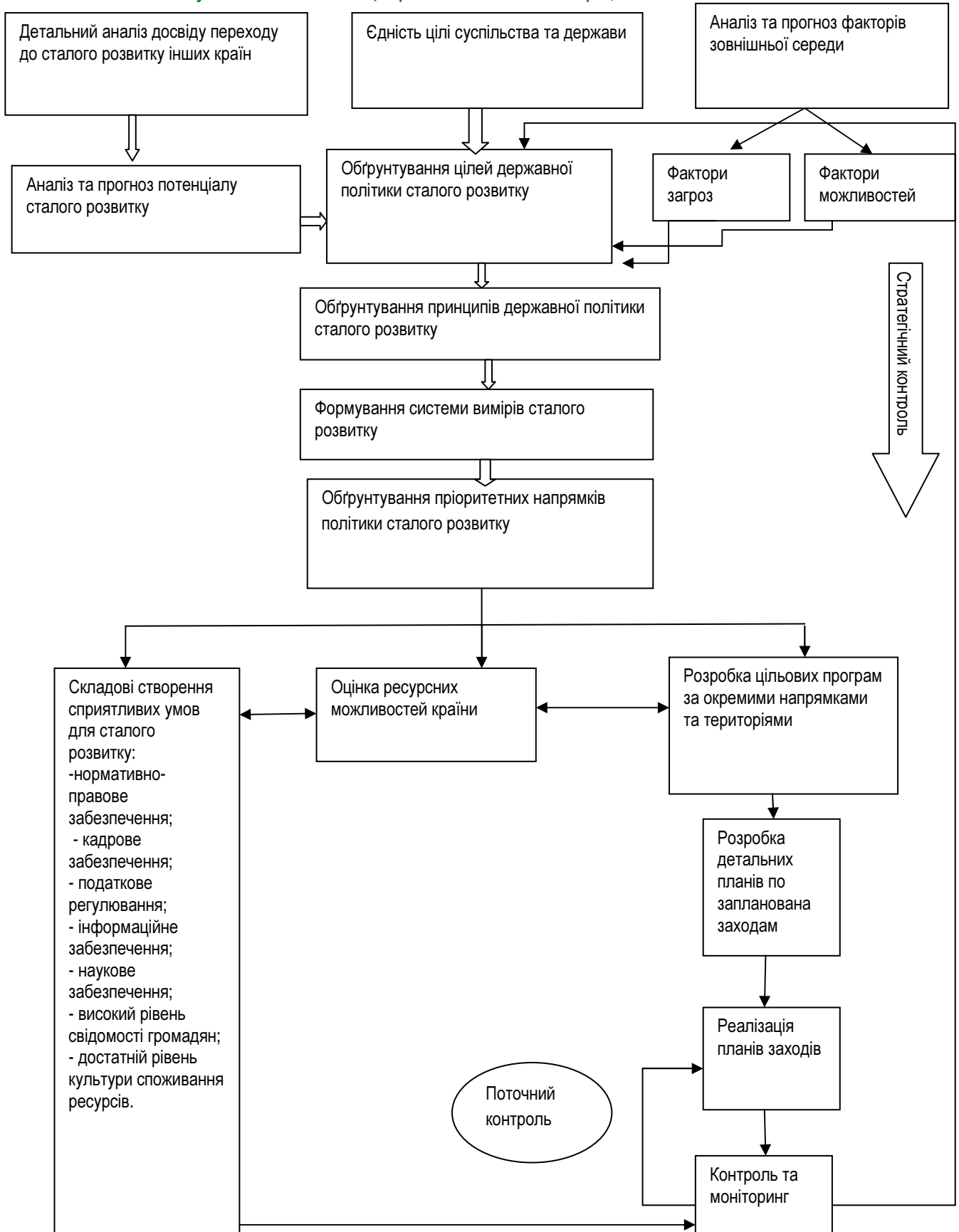

Рис.1 Схеми процесу формування державної політики сталого розвитку
 Схеми розроблена авторами

Аналізуючи законодавчу базу нашої держави, бачимо, що чіткого регулювання стійкого розвитку промислових підприємств України не існує. У кожному з наведених вище нормативно-правових актах покладені лише задатки до стійкого розвитку. Тому необхідно зробити перегляд правових документів та привести їх у відповідність з міжнародними вимогами, можливо навіть розробити різні кодекси поведінки, як це зроблено у Західній Європі [13, с. 34]. Керуючись викладеним, можна стверджувати, що відсутність системного підходу з боку держави на шляху переходу України до сталого розвитку призводить до серйозних негативних наслідків. Не розуміти цього просто не можна, а не помічати цього стає вже злочинно. З метою врегулювання даної ситуації, слід прийняти відповідні державні програми, розробити нормативно-правову базу в галузі стійкого розвитку відповідно до норм міжнародного законодавства, а також розробити і практично запровадити методiku оцінки рівня стійкого розвитку, що спричинить вирішення стратегічно важливого завдання, направлено на реалізацію конституційного принципу створення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності населення.

Для сприяння поширенню концепції стійкого розвитку в Україні держава має не тільки боротися з суб'єктами підприємництва адміністративними методами покарання, а направляти їх мотиваційними та стимулюючими методами, впроваджуючи пільгове кредитування, застосовуючи грошові виплати та державні нагороди промисловим підприємствам, що зменшують негативне навантаження на навколишнє середовище, змінюючи чи вдосконалюючи технологію виробництва, використовуючи нові засоби очистки від шкідливих викидів. Також на державному, регіональному рівнях можуть проводитися конкурси серед промислових підприємств і виділятися найбільш стійко розвинені підприємства. Від такої ситуації залишаться у вигаді всі: держава, підприємство, покупець. Покупець купуватиме екологічно-чисту продукцію при виробництві якої застосовуватиметься нова технологія, що дозволить мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище. Він буде впевнений у своєму виборі. Підприємство виграватиме втричі: з однієї сторони воно звільниться від штрафних санкцій за перевищення норм викидів у атмосферу чи води; з другої – завоює нові сегменти ринку, нових покупців, з третьої – отримає допомогу від держави у вигляді грошової винагороди, пільгового кредитування чи інших видів заохочення. Отримані грошові кошти зможе використовувати для подальшого вдосконалення еко-виробництва. Хоча Державний бюджет та місцевий бюджети зменшаться на статті доходи від штрафних санкцій за перевищення норм викидів чи скидань від промислових підприємств та це компенсуватиметься коштами, що виділяла б країна на відновлення природного середовища.

Також перехід промислових підприємств на еко-технології дозволить «зберегти» здоров'я населення, а це в свою чергу вплине на зменшення виплат з місцевих бюджетів населенню на лікування, що передбачено місцевими програмами. Збільшаться і доходи місцевих бюджетів від податку на прибуток, що сплачують підприємства при ведення господарювання. Доходи, що отримає держава від переходу до стійкого розвитку підприємств значно перевищать статті витрат, які довелось би використати для приведення ситуації в норму.

Однак слід згадати, що швидкий перехід промислових підприємств до сталого розвитку зробити майже не можливо, через те, що не можна за короткий час зламати віками установлені погляди (слід змінити мислення людей, пробудити свідомість, перш за все не отримання надприбутку будь-якими способами і методами, а на перше місце слід віддати здоров'ю людини та збереженню навколишнього середовища, бо нищівне ставлення до всього оточуючого призведе до того, що не буде для кого виробляти ту саму продукцію, а займатися господарською діяльністю

І МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

буде нікому). Державне регулювання повинно намагатися якщо не прискорювати процес переходу до сталого розвитку, то хоча б його не уповільнювати.

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.91 // ВВР України. - 1991. - № 41. – Ст. 546
2. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 // ВВР України. - 2004. - № 45. – Ст. 500
3. Конституція України прийнята на п'ятому засіданні Верховної ради України 28.06.1996 // ВВВ України. – 1996. - № 30. - Ст. 141
4. Земельний кодекс України // ВВР України. – 2002. - № 3-4. - Ст.27 .
5. Водний кодекс України // ВВР України. – 1995. - № 24. - Ст.189
6. Кодекс України про надра // ВВР України. – 1994. - № 36. - Ст.340
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // ВВР України. – 2010.
8. Господарський кодекс України // ВВР України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст.144
9. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 р. // ВВР України. – 1992. - № 50. - Ст.678
10. Про відходи : Закон України від 05.03.98 // ВВР України. – 1998. - № 36-37. - Ст.242
11. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.94 // ВВР України. - 1994. - № 27. - Ст. 218
12. Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України від 05.03.98 // ВВР України. -1998. - № 38-39. - Ст.248
13. Программа действий по охране окружающей среды для Центральной и Восточной Европы: материалы конференции министров по защите окружающей среды, (Люцерн. Швейцария. 28-30 апреля 1993 года). – 1995. OECD and World Bank. – С. 34